

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ТИРИЧИЛИК ЖАРАКАТТАРЫНЫН АБАЛЫН
ТАЛДОО ЖАНА АГА БАА БЕРҮҮ**

К.У. Акынбеков, Г.А. Нуркалиева

И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы
Бишкек ш., Кыргыз Республикасы

Корутунду. Макалада Кыргыз Республикасында 5 жыл аралыгында тиричилик жаракаттарынын таралышы жөнүндө маалымат берилген. Жаракат алуунун себептеринин көрсөткүч деңгээли жана структурасы жыйынтыкталган.

Негизги сөздөр: жаракаттар, ооруга чалдыгуу, калктын улуу катмары, өспүрүмдөр.

**АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ БЫТОВОГО ТРАВМАТИЗМА
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

К.У. Акынбеков, Г.А. Нуркалиева

Кыргызская государственная медицинская академия им И.К. Ахунбаева
г. Бишкек, Кыргызская Республика

Резюме. В данной работе представлена информация о распространенности бытового травматизма в Кыргызской Республике за 5 лет. Обобщены сведения об уровне, структуре и причинах травматизма.

Ключевые слова: травмы, заболеваемость, взрослое население, подростки.

**ANALYSIS AND EVALUATION OF DOMESTIC TRAUMATISM
IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

K.U. Akynbekov, G.A. Nurkalieva

Kyrgyz State Medical Academy I.K. Ahunbaeva
Bishkek, Kyrgyz Republic

Summary. This paper provides information on the prevalence of home accidents in the Kyrgyz Republic for 5 years. The available information about the level, structure and causes of injuries.

Keywords: injury, disease, adults, teenagers.

Киришүү. БДССУнун маалыматы боюнча ар жыл сайын тиричилик жаракаттары жана уулануулар 3500000 өмүрдү кыюуда. Тиричилик жаракаттары үчүн сарпталган медициналык чыгашалар жана экономикалык жоготуулар жылына 500 млрд долларга жетүүдө. 45 жашка чейинки адамдардын мерт болуусунун негизги себеби тиричилик жаракаттары болуп саналат. Мындай жаракаттардан кийин аман калгандарга шашылыш медициналык жардам берилүүсү тийиш жана алар узакка созулган реабилитацияга муктаж [1].

Тиричилик жаракаттары (травмалары) учурдун медициналык-социалдык көйгөйлөрүнүн эң негизгиси катары Кыргыз Республикасында гана эмес дүйнө жүзүнүн көпчүлүк өлкөлөрүндө да белгиленип келет. Жаракаттануу (травматизм) коомго орду толгус социалдык-экономикалык зыян кылуу менен бирге бүткүл жер шарында токтоосуз өсүүдө.

Бардык тиричилик жаракаттарынан запкы көргөндөрдүн жалпы санынын 2/3 бөлүгүн эмгекке жарактуу курактагы адамдар түзөт. Калктын эң ишмердүү тобунун майыпка айлануусу,

же набыт болуусу коомго орчундуу социалдык экономикалык зыянды жана төмөндөөнү алып келет. Өз кезегинде бул жагдай өлкөнүн өнүгүү процессине, анын эл аралык деңгээлдеги конкуренттик мүмкүнчүлүктөрүнө кедергисин тийгизбей койбойт.

Буга байланыштуу макаланын негизги максаты болуп КРда тиричилик жаракаттарын төмөндөтүү үчүн алардын алдын алуу боюнча иш чараларын иштеп чыгуу саналат

Материалдары жана ыкмалары

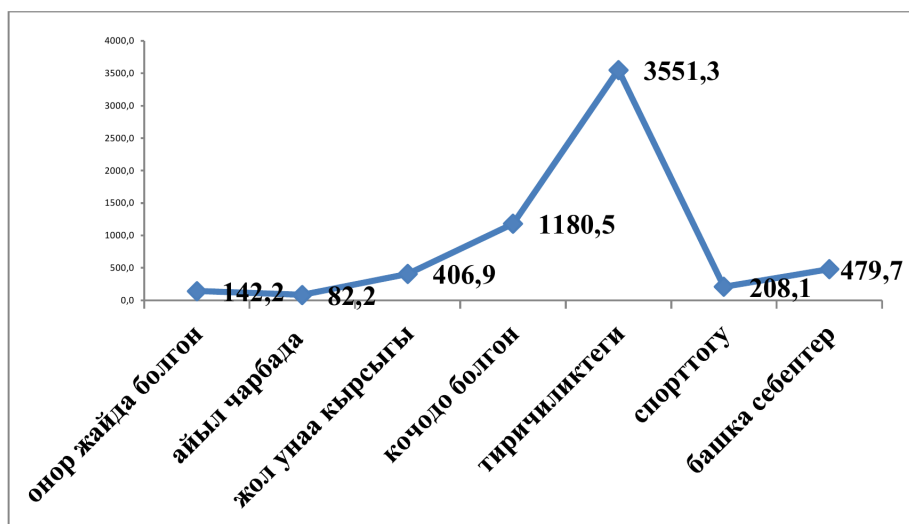
Бул изилдөөдө тиричилик жаракаттарынын 2010-2014-жж. чейинки болгон учурлары талданып чыккан. Жаракат алуунун тез-тез кайталануусун, же жыштыгын жана анын себептерин, ошондой эле калктын эмгек курактагы катмарынын мындай жаракаттарга дуушар болуусу жөнүндөгү маалыматты изилдөө булактары катары алгачкы иш кагаздары болуп амбулатордук бейтаптын медициналык картасы (Ф.025/у), стационардык бейтаптын медициналык картасы (Ф.003/у), өндүрүштөгү кырсык жөнүндөгү акт (Ф.Н-1), дарттын такталган жыйынтыгын каттоочу статистикалык талон (Ф.025/у), амбула-

тордук пациенттин талону алынды. Андан тышкары Республикалык медициналык маалымат борборунун жана Улуттук статистикалык комитетинин маалыматтары колдонулду.

Алынган жыйынтык жана аны талкуулоо

Көрсөтүлгөн 5 жыл аралыгындагы маалыматтарды талдап чыкканда, жалпы жаракат алуунун

түзүмүнүн ичинен биринчи орунду тиричилик жаракаттары, экинчи орунда – көчөдөн тапкан жаракаттар, үчүнчү орунда – башка себептерден алынган жаракаттар, төртүнчү орунда – жол-унаа кырсыктарынын кесепетинен келип чыккан жаракаттар ээлегендиги аныкталган (1-сүрөт).

КРда чоңдор жана өспүрүмдөр арасында кездешүүчү ар кыл жаракаттардын түрлөрүнүн 2010-2014-жылдар аралыгындагы динамикасы (калктын 100 миңдик санына карата).

№ 1-сүрөт

Тиричилик жаракаттарынын ичинен биринчилерден болуп кол жаракаты – 40,6%, андан кийин

бут жаракаты – 33,2%, баш сөөк-мээ жаракаты – 14,4% түзөт

1 таблица

КРда чоңдор жана өспүрүмдөрдүн тиричилик жаракаттарынын жайгашкан орду боюнча бөлүштүрүлүшү (калктын 100 миңдик санына карата)

Жылы	БМЖ	Кыр арка жаракаты	Кол жаракаты	Бут жаракаты	Жамбаш сөөк жаракаты	Кокүрөк жаракаты	Курсак жаракаты	ЗЧЖС жаракаты
2010	3926	388	9867	7350	164	1426	170	103
2011	3553	389	9327	7135	157	1582	158	49
2012	3249	498	10110	8747	218	2108	160	49
2013	4010	544	11243	9423	305	2222	239	95
2014	3561	637	10980	9476	351	2346	324	139
орточо M±m	3659,8±326,6	491,2±49,8	10305,4±222,6	8426,2±425,2	239±37,4	1936,8±184	210,2±30,8	87±7,2
Рангдык орун	3	5	1	2	6	4	7	8

Берилген таблицада көрсөтүлгөндөй, локалдуулугу боюнча тиричилик жаракаттарынын 8 түрү басымдуулук кылат. Алардын ичинен биринчи орунда көп учурда кездешүүчү кол жаракаттары. Ал эми экинчи орунду буттун

жаракаты, үчүнчү орунду баш сөөк-мээ жаракаты ээлейт.

Тиричилик жаракаттарынын ооруканага жаткырууга муктаж болгон жалпы дарттын ичинен негизги мааниге ээ. Тез жардам берүү тартибинде

иштеген бейтапканаларга келип түшүүчү, стационарларда дарыланган бейтаптардан да, мындай дарылануучулардын саны жалпы ооруканага жаткырууга муктаж болгондордун арасынан биринчи орунда турат. Ошону менен бирге, акыркы мезгилде оор, көп жана ар түрдүү аралаш татаал жаракаттар менен бейтапканага жаткырылган жарадарлардын санынын кескин өсүү тенденциясы бар экендиги жана бул жагдай автоунаанын көбөйгөнү менен байланыштуу экендиги белгиленүүдө.

Алгачкы жолу майып болуунун структурасында, башкача айтканда, майыптыкка чыгуунун себептеринин ичинде тиричилик жаракаттарынын жүрөк кан-тамыр ооруларынан кийинки 2-орунду ээлеп, майыптыкка чыгуунун бардык себептеринин 20% түзөт. Жалпы майыптыктын структурасында, башкача айтканда, ушул жылы дагы жана мурунку жылдардан бери майыптыкка чыгып келе жаткандардын ичинен тиричилик жаракаттарынын үлүшүн 8-15% түзөт. Тиричилик жаракаттарынын кесепетинен майыптыкка чыккандардын 60-70% эркектер түзөт, анын ичинен 30-40 жашка чейинкилер басымдуулук кылаары белгилүү. Калктын мерт болуусунун себептерин изилдөөдө тиричилик жаракаттарынын кесепетин эске алуунун социалдык-экономикалык жактан маанилүүлүгү ого бетер артат. Акыркы жылдарда тиричилик жаракаттарынын себептеринен көз жумгандардын саны залалуу шишиктердин айынан кайтыш болгондордон да ашып, 2-орунга чыгууга жакындап калды. Ар түрдүү курактагы адамдардын тиричилик жаракаттарынын мерт болуусу ар кандай деңгээлде экени талашсыз. 30 жашка чейинки кишилердин мерт болуусунун бирден бир себеби – тиричилик жаракаттарынын болуп саналат. Жаш жигиттердин кайтыш болуп кетүүсүнүн 60% үлүшүн тиричиликте болгон жаракаттары жана уулануулар түзөт. Ошондуктан тиричиликте болгон жаракаттарынын алдын алуу медиктердин эле эмес, бардык башка мекемелердин өкүлдөрүнүн да көңүлүнүн борборунда болуусу зарыл [2].

Ошол эле учурда, дарылоочу-алдын алуучу мекемелерге алгач ирет кайрылуунун түзүмүн алсак, анда тиричилик жаракаттарынын келип чыккан травмалар жана уулануулар дем алуу органдарынын дарынан кийинки экинчи орунда (16,2%) турат. Саламаттык сактоонун чыгашалар түзүмүндө тышкы себептердин таасиринен келип чыккан жаракаттарды дарылоонун чыгымы кан айлануу системасынын ооруларынан жана дем алуу органдарынын илдеттерин айыктыруудан кийинки 3-орунда турат [2].

Өткөн кылымдын экинчи жарымында аткарылган көп сандагы изилдөөлөр көрсөткөндөй, тиричиликте болгон жаракаттарынын деңгээли бир топ факторлор менен аныкталат жана, эң биринчи, социалдык-экономикалык шарттардан, анын ичинде: баштапкы медициналык жардамдан, мамлекеттин саламаттык сактоо тармагындагы саясатынан көз каранды.

Жалпылап айтканда, тиричилик жаракаттарынын көйгөйлөрүн чечүүдө бир гана экономикалык позициядан көз чаптырбай, анын медициналык-социалдык жагын да эске алуу керек. Бул жагдай жаш курагы, жынысы, социалдык жана экономикалык абалы, маданий талап-суроолору, уюштуруу түзүмү жана медициналык жардамдын сапаты менен шартталган. Бирок, Кыргыз Республикасында бул көйгөйдү чечүүгө багытталган комплекстүү системалык чечим жок. Бүгүнкү күндө травмалуулуктун проблемаларына багытталган улуттук стратегияны жана анын алдын алуунун Мамлекеттик программасын иштеп чыгууга мезгил келип жетти десек жаңылышпайбыз.

Бул багытта төмөнкү иш чараларды жүзөгө ашыруу керек:

- тиричиликте болгон жаракаттарынан жабыркоо коркунучун божомолдоону баалоо,
- мониторингди талдоо үчүн маалымат-талдоо базасын заманбап информациялык технологияларды жана программалык камсыздоо боюнча иш жүргүзүү аркылуу жакшыртуу;
- ар кандай тиричиликте болгон жаракаттарын алдын алуу жана дарылоо ыкмаларын заманбап информациялык технологияларды жана диагностикадагы, дарылоодогу, реабилитациялоодогу жана алардын алдын алууда аймактардын деңгээлине чейин жаңы жолдорду киргизүү аркылуу өркүндөтүү;
- тиричилик жаракаттарынын алдын алууда нанотехнологияларды өздөштүрүп, өркүндөтүү менен бирге алып баруу.

Адабият

1. *Dinesh Sethi, Francesca Racioppi, Inge Baumgarten and Patrizia Vida Injuries and violence in Europe why they matter and what can be done WHO Regional Office for Europe, -2006. – 79 p.*
2. *Акынбеков К.У., Джумабеков С.А., Усенбеков Р.Т. Анализ и оценка состояния травматизма в КР // Вестник КГМА им. И.К.Ахунбаева. – 2012. - №2. - С.9-13.*
3. *Амвросов Д.Э., Клименко Г.Я. Травматизм как медико-социальная проблема // Прикладные информационные аспекты медицины. – 2009. – №11. – С. 121-125.*